

شناسایی عوامل اثرگذار بر منزلت اجتماعی حرفه کتابداری

احمد شعبانی

استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه اصفهان، ایران
shbania@edu.ui.ac.ir

قاسم موحدیان (نویسنده مسئول)

دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه اصفهان، ایران
gh.movahedian@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۹/۱۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۵/۲۶

چکیده

هدف: هدف این پژوهش شناسایی مؤلفه‌ها و عوامل اثرگذار بر منزلت اجتماعی حرفه کتابداری از طریق بررسی و تحلیل دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان زنجان است.

روش: مقاله حاضر حاصل یک پژوهش موردی بوده که با رویکرد کیفی انجام شده است. تعداد ۲۷ کتابدار شاغل در کتابخانه‌های عمومی استان زنجان به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شد و داده‌ها با استفاده از روش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، و استخراج اطلاعات از روش رمزگذاری مرحله‌ای استفاده شده است.

یافته‌ها: عواملی که از نظر کتابداران شرکت‌کننده در پژوهش، در منزلت اجتماعی حرفه کتابداری اثرگذار هستند، در پنج طبقه اصلی دسته‌بندی شد که عبارتند از: ویژگی‌های فردی کتابداران، ویژگی‌های حرفه کتابداری، نگاه جامعه به کتاب و کتابخانه، خدمات کتابخانه‌ها، و عوامل سازمانی کتابخانه‌ها.

اصالت/ارزش: ارزش این مقاله در استخراج مؤلفه‌های اثرگذار بر منزلت اجتماعی حرفه کتابداری است و نشان دادن این نکته که توجه به نگاه و خواسته جامعه از کتابخانه، یکی از مهمترین عوامل اثرگذار بر منزلت این حرفه است.

کلیدواژه‌ها: منزلت اجتماعی، کتابخانه‌های عمومی، کتابداران، حرفه کتابداری.

Research on Information Science and Public Libraries; The Quarterly Journal of Iran Public Libraries Foundation; Vol. 23, No.2; Successive No. 89; Summer 2017; Pp. 149-172; Indexed in ISC, SID & MagIran.

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی؛ فصلنامه علمی-پژوهشی؛ دوره ۲۳، شماره ۲، پیاپی ۸۹، تابستان ۱۳۹۶ ص ۱۴۹-۱۷۲ نمایه‌شده در ISC، SID و MagIran

مقدمه

هر جامعه‌ای مطابق مقتضیات خود، نقش‌های اجتماعی را رتبه‌بندی می‌کند، از این رو، در جوامع، برخی از نقش‌ها مهم‌تر از نقش‌های دیگر شمرده می‌شوند و منزلت اجتماعی والاتری دارند. منزلت اجتماعی^۱ یا پایگاه اجتماعی، ارزشی است که جامعه برای یک نقش اجتماعی قائل است. از آنجا که نقش اجتماعی افراد در جامعه متفاوت است. مثلاً نقش یک راننده، آموزگار، استاد دانشگاه، کشاورز، و پزشک با هم فرق داشته، منزلت اجتماعی شغل آنها نیز متفاوت است (نیک گهر، ۱۳۸۳).

نظریه پردازان جامعه‌شناسی در این خصوص که مبنای این ارزش‌گذاری چیست و چگونه عمل می‌کند نظرات مختلفی ارائه داده‌اند (مهری، ۱۳۸۹). مطالعات فراوانی در خصوص قشربندی اجتماعی به انجام رسیده است و سلسله‌مراتب اجتماعی خاص افراد را بر اساس ملاک‌هایی چون درآمد، اعتبار اجتماعی مشاغل، و سطح تحصیلات تعیین نموده‌اند. در این خصوص کارل مارکس^۲ قشربندی اجتماعی را وابسته به نظام تولید و عوامل اقتصادی می‌داند. دیویس و مور^۳ در نظریه کارکردگرایی قشربندی، عامل قشربندی را نظام تقسیم کار می‌دانند. بدین معنی که هر یک از مشاغل دارای کارکردی است که اهمیت آن در نظام تقسیم کار یکسان نیست، بنابراین پاداش‌های مادی و نمادینی که برای مشاغل مختلف در نظر گرفته می‌شود، باید برابر باشد. تالکوت پارسونز^۴ روایت دیگری از این نظریه ارائه می‌دهد. به اعتقاد او این «ارزش‌های» معمول در یک جامعه هستند که میزان پاداش موقعیت‌های اجتماعی - شغلی مختلف را تعیین می‌کنند و جایگاه افراد در نظام سلسله‌مراتبی منزلت اجتماعی (نظام قشربندی) را، ارزیابی اخلاقی از سوی دیگران تعیین می‌کند. آدام اسمیت^۵ عوامل قشربندی را ناشی از سازوکارهای بازار می‌داند و دستمزدها و منزلت را منبث از قانون عرضه و تقاضا می‌داند (مومن کاشی، شیخاوندی، رضایی، ۱۳۷۳).

عوامل زمینه‌ساز منزلت اجتماعی در جوامع مختلف و دوره‌های گوناگون تاریخی متفاوت است. ممکن است سن و جنسیت در جوامع بسیار ابتدایی ملاک قرار گیرند، یعنی سالخوردگان نسبت به جوان‌ترها و مردان نسبت به زنان از قدرت و منزلت اجتماعی بیشتری برخوردار باشند.

1. Social Prestige
4. Parsons

2. Karl Marx
5. Adam Smith

3. Davis & Moore

لنسکی^۱ اعتقاد دارد در جوامع ابتدایی، منزلت اجتماعی وابسته به میزان برآوردن نیازهای جمعی توسط فرد است. برای مثال اگر تأمین غذای یک قبیله متکی بر شکار باشد، بهترین شکارچی، منزلت اجتماعی بیشتری خواهد داشت (کربو^۲، ۱۳۸۳). تقسیمات نژادی نیز ممکن است در برخی جوامع مبنایی برای قشربندی اجتماعی قرار گیرند. مثلاً سیاه‌پوستان نسبت به سفیدپوستان از منزلت کمتری برخوردار باشند. در جوامع مدرن، ویژگی شغل حداقل یکی از مهم‌ترین عناصر شناخت و انتصاب منزلت اجتماعی به افراد تلقی شده و در واقع بخش اعظمی از هویت اجتماعی فرد در چنین جوامعی حول محور شغل شکل می‌گیرد (چاوشیان و ستوده چوبری، ۱۳۸۵).

منزلت اجتماعی هر شغل به سه عامل بستگی دارد: ۱. جایگاه شغل برای اعمال تصمیم‌ها؛ ۲. امتیازهای شغل برای کسب درآمد و ثروت؛ و ۳. اهمیت خدماتی که شغل به جامعه ارائه می‌کند (کاظمی‌پور، ۱۳۸۳). از این رو، منزلت هر شغل، چگونگی رفتار متقابل و انتظارات جامعه از صاحبان مشاغل را تعیین کرده و آنان را در ساخت‌دهی به تعامل‌های اجتماعی یاری می‌رساند (علیزاده و رضایی، ۱۳۸۸)، به‌ویژه مشاغل خدمت‌مدار که منزلت این مشاغل در گرو انتظارات جامعه از خدماتی است که این مشاغل به جامعه ارائه می‌کنند. کتابداری نیز از مشاغل خدماتی است که همیشه ذهنیت جامعه و انتظارات مردم از این شغل بر چگونگی تعامل آن با جامعه تأثیر گذاشته و حیات اجتماعی و تداوم کتابداری و بقای کتابخانه‌ها در طول تاریخ را رقم زده است. چنانچه تامپسون^۳ (۱۳۸۱) مطرح می‌کند، شکوفایی کتابخانه‌ها در ادوار باثبات صورت می‌گیرد. رشد حرفه کتابداری و کتابخانه‌ها در دوران شکوفایی تمدن اسلامی و افول آن در دوره تاریک قرون وسطی شاهدی بر این مدعاست. بر این قرار منزلت اجتماعی حرفه کتابداری ارتباط مستقیمی با کارکرد و میزان سودمندی این حرفه برای جامعه دارد. الانصاری^۴ (۲۰۱۱) بیان می‌دارد که جایگاه اجتماعی - اقتصادی کتابداری به درک اهمیت و ارزش حرفه در جامعه، صلاحیت‌ها و مدارک آموزشی که حرفه‌مندان برای فعالیت کسب می‌کنند، و میزان دریافت مزایای مادی توسط حرفه‌مندان بستگی دارد.

بررسی منزلت از این نظر نیز دارای اهمیت است که شخصیت رشدیافته، رفتار متعهدانه و تعامل علاقه‌مندانه با کاربران کتابخانه‌ها، عامل مهمی در کسب رضایت کاربران و ارتقاء جایگاه کتابخانه و کتابدار نزد کاربران دارد و از طرفی شخصیت منزلت‌نایافته، بی‌انگیزگی و

1. Lenski 2. Kerbo 3. Thompson 4. Alansari

تعامل بی‌روح و غیرسازنده با کاربران می‌تواند موجب رویگردانی آنها از کتابخانه‌ها و ذهنیت نامناسب نسبت به کتابداران و کتابخانه‌ها شود.

توجه به منزلت و جایگاه اجتماعی حرفه کتابداری همواره مورد توجه محافل دانشگاهی و انجمن‌های کتابداری بوده است. به‌عنوان نمونه انجمن کتابداران روسیه^۱ در تهیه منشور اخلاق حرفه‌ای کتابداران به منزلت و وجهه کتابداران پرداخته و تلاش برای ارتقاء منزلت حرفه کتابداری، و اجتناب از رفتارها و فعالیت‌هایی که به وجهه عمومی حرفه کتابداری آسیب می‌زنند را از اصول اخلاق حرفه‌ای دانسته و کتابداران را ملزم به رعایت آن می‌داند (انجمن کتابداران روسیه، ۲۰۱۲). در منشور اخلاقی کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران نیز که توسط نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور تهیه شده، تلاش برای ارتقای منزلت اجتماعی کتابداران یکی از بندهای ده‌گانه آن ذکر شده است (نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۹۰).

از طرفی میزان منزلت اجتماعی کتابداران و آگاهی کتابداران از وضعیت منزلت اجتماعی حرفه رضایت شغلی آنان را تحت تأثیر قرار خواهد داد، چنانچه پژوهش الانصاری (۲۰۱۱) نشان داد منزلت اجتماعی یکی از عواملی است که در رضایت شغلی مؤثر است. کوکی (۲۰۰۹) اشاره می‌کند که به‌طور کلی کتابداران ایران از جایگاه اجتماعی شان رضایت ندارند. یکی از ریشه‌های اصلی نارضایتی شغلی کتابداران را می‌توان در منزلت اجتماعی ناچیز حرفه شان جست‌وجو کرد؛ همان‌طور که فرج‌پهلوی و آخشیک (۱۳۸۶) بیان داشتند بررسی کلی رضایت شغلی و شناسایی عوامل مؤثر بر رضایتمندی یا عدم رضایت کتابداران در جهت بهبود وضعیت شغلی کتابداران می‌تواند نقطه آغازی جهت انجام مطالعاتی با هدف ارتقاء جایگاه و خدمات کتابخانه باشد. حریری و اشرفی (۱۳۸۸) نیز بیان می‌کنند که حرفه کتابداری در بین عامه مردم جایگاه واقعی و شایسته خود را پیدا نکرده است و از دیدگاه کتابداران نیز به لحاظ ماهوی ارزش شایانی ندارد. این پژوهش فقدان اعتقاد کتابداران به ارزشمندی کارشان را به‌عنوان عاملی برشمرده است که علاوه بر آثار نامطلوب روان‌شناختی، می‌تواند ارائه خدمات حرفه‌ای را تحت تأثیر قرار دهد و علاوه بر ایجاد ناخشنودی از شغل، انگیزه ادامه کار، و پیشرفت حرفه‌ای را نیز کاهش دهد. در صورتی که کتابداران به کار خود به‌عنوان حرفه‌ای با

1. Russian Library Association

ارزش و ضروری برای جامعه باور نداشته باشند، مشکلات، کمبودهای مادی، و کاستی‌های معنوی محیط کتابخانه‌ها به نحوه پررنگ‌تری نمود خواهد یافت.

نگرش به حرفه مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده ورود افراد به آن حرفه است (ابراهیمی‌نژاد، کیوانفر و رضاپور، ۱۳۹۲) و کتابداری نیز از این امر مستثنی نیست (واسیلاکاکي و مانیارو، ۲۰۱۴). بحث منزلت و جایگاه اجتماعی کتابداران همیشه از موارد چالش برانگیز برای کتابداران بوده و کتابداران ایران اغلب شرایط کنونی کتابداری را با وضعیت کتابداری در قرون گذشته و یا با دیگر کشورها مقایسه می‌کنند. منزلت اجتماعی کتابداران و حرفه کتابداری می‌تواند در حیات این حرفه و ایفای رسالتی که بر عهده دارد، مؤثر بوده و آینده این حرفه را تحت تأثیر قرار دهد. بررسی کیفی منزلت اجتماعی کتابداران و شناسایی عوامل مؤثر بر ارتقاء و یا کاهش منزلت اهمیت به‌سزایی دارد و می‌تواند شناخت بهتری از وضعیت موجود را فراهم آورد و با شناسایی این عوامل برنامه‌ریزی‌های متولیان امر برای افزایش میزان منزلت اجتماعی کتابداران بر مبنای این عوامل و سیاست‌گذاری درست و با مبنای علمی را تسهیل نماید.

پژوهش حاضر در پی شناخت و توصیف ادراک کتابداران بوده و درصدد آن است تا تعیین کند دیدگاه جمعی از کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان زنجان درباره عوامل مؤثر بر نگرش جامعه به حرفه کتابداری چگونه است؟ و چه عواملی در شکل‌گیری منزلت اجتماعی این حرفه دخیل هستند؟ و نقش عامل‌های مختلف در افزایش یا کاهش منزلت اجتماعی کتابداران کتابخانه‌های عمومی چگونه است؟

روش پژوهش

این پژوهش، با رویکرد کیفی و به‌صورت موردی انجام شده و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار Atlas.ti صورت گرفته است. جامعه پژوهش را کلیه کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی تحت پوشش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در استان زنجان تشکیل دادند که جمعیت آنان برابر با ۱۱۲ نفر بود. شرایط ورود به جامعه نمونه، داوطلب بودن و شاغل بودن در کتابخانه عمومی به‌عنوان کتابدار حداقل به مدت یکسال بود. نمونه‌گیری به شیوه هدفمند و با راهبرد نمونه‌گیری با بیشترین تنوع^۲ انجام شده است. در این شیوه کتابداران با ویژگی‌های متفاوت از

1. Vassilakaki & Moniarou

2. Maximum Variation Sampling

نظر جنسیت، سن، سابقه کار، سطح تحصیلات و رشته تحصیلی انتخاب شدند که بیشترین تنوع را برای گردآوری داده‌ها داشتند (پاتن، ۱۹۹۰). سؤال‌های اولیه مصاحبه با توجه به هدف و پرسش‌های اصلی پژوهش، مطالعه متون مرتبط و مشورت با دو تن از صاحب‌نظران تهیه شد. سپس با دو تن از کتابداران مصاحبه مقدماتی انجام شده و سوالات اولیه بازنگری گردید.

پژوهشگر با استفاده از روش مصاحبه نیمه‌ساختار یافته و به صورت حضوری و انفرادی و در محیط واقعی اقدام به ضبط مصاحبه‌ها نمود. قبل از شروع مصاحبه توضیحات کافی در رابطه با اهداف و فایده‌های بالقوه پژوهش ارائه و تعهدات اخلاقی به شرکت‌کنندگان در مصاحبه داده شد و مصاحبه‌شوندگان با رضایت کامل و آگاهی از ضبط مصاحبه، اطمینان از حفظ و محرمانگی اطلاعات، و شرط بی‌نام ماندن، در مصاحبه شرکت نمودند. در مرحله مصاحبه ۷ نفر از مصاحبه‌شوندگان از ضبط مصاحبه اظهار نارضایتی نمودند، بنابراین مصاحبه ایشان به صورت یادداشت‌برداری انجام شد.

مصاحبه با کتابداران تا مرحله رسیدن به دیدگاهی جامع درباره موضوع، و استخراج مقوله‌های اصلی ادامه یافت. معیار توقف مصاحبه‌ها رسیدن به نقطه اشباع نظری بود و پس از مصاحبه با ۲۴ نفر پژوهشگران به نتیجه رسیدند که ادامه مصاحبه با تعداد بیشتری از نمونه‌ها، اطلاعات جدیدی در اختیار پژوهشگر نمی‌گذارد و تکرار اطلاعات استخراج شده از مصاحبه‌های قبلی است، ولی جهت اطمینان بیشتر مصاحبه‌ها تا ۲۷ نفر ادامه یافت. مدت هر مصاحبه از ۱۵ الی ۶۰ دقیقه متغیر بود.

در اولین فرصت پس از مصاحبه، متن مصاحبه‌ها روی کاغذ پیاده شد و پس از چندین بار بازخوانی دقیق توسط پژوهشگر، به صورت نظام کدگذاری نظام‌مند به منظور کشف مقوله‌های اولیه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. ابتدا متن مصاحبه‌ها چندین بار مرور شد و مفاهیم موجود در متن به صورت کدگذاری باز^۱ نامگذاری گردید و به واحدهای معنایی تقسیم شد و در مرحله بعد به صورت واحدهای معنایی خلاصه‌شده درآمد و بر اساس مقایسه تفاوت و شباهت مفاهیم در طبقه‌هایی دسته‌بندی گردید. به منظور ارزیابی دقت و اعتبار داده‌ها، از روش ارزیابی لینکولن و گوبا^۲ (۱۹۸۵) شامل چهار معیار اعتبار^۳، انتقال‌پذیری^۴، اطمینان‌پذیری^۵، و تأییدپذیری^۶ بهره گرفته شد. برای دستیابی به اعتبار، از تحلیل همزمان داده‌ها، و مشاهده مداوم

1. Open Coding
4. Transferability

2. Lincoln & Guba
5. Consistency or Dependability

3. Credibility
6. Confirm ability

استفاده شد و داده‌های مصاحبه به مشارکت کنندگان ارائه شده و توسط آنها مورد تأیید قرار گرفت. به منظور افزایش اطمینان از اعتبار کدگذاری‌ها، مقوله‌های استخراج شده توسط پژوهشگر اول، توسط پژوهشگر دوم مورد بازبینی قرار گرفتند و به منظور رسیدن به دیدگاه مشترک، طبقه‌های اولیه چندین بار مورد بحث قرار گرفته و بازنگری شدند.

برای اطمینان از قابلیت انتقال، چند نفر از متخصصان و کتابداران که در پژوهش مشارکت نداشتند، یافته‌های پژوهش را مورد تأیید قرار دادند. به منظور اطمینان‌پذیری، تمامی مراحل همراه با جزئیات به صورت دقیق ثبت شد و برای معیار تأییدپذیری نیز تمامی فرایندها پژوهش به دقت ثبت و ضبط شده و مستندات شنیداری، همراه با یادداشت برداری همزمان در مصاحبه‌ها تهیه شد.

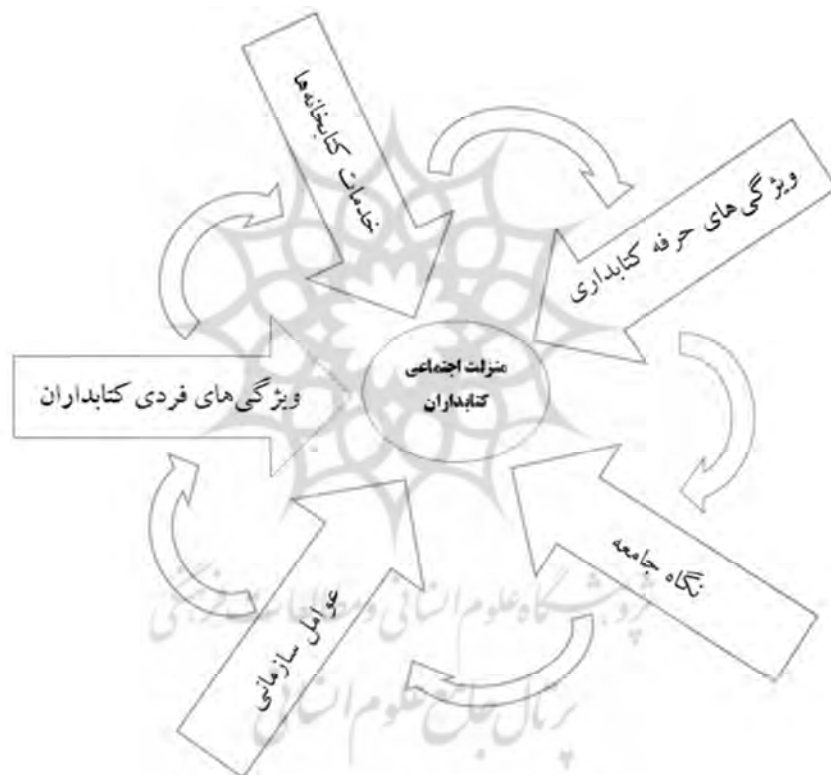
یافته‌ها

جدول ۱ ویژگی‌ها و مشخصات شرکت کنندگان در پژوهش را نشان می‌دهد:

جدول ۱. توصیف خصوصیات نمونه‌های هدف

درصد	تعداد	جدول توصیف خصوصیات نمونه‌های هدف	
۳۰	۸	مرد	جنسیت
۷۰	۱۹	زن	
۲۲,۲	۶	۲۰-۳۰	سن
۴۴,۴	۱۲	۳۱-۴۰	
۳۳,۳	۹	۴۱-۵۰	
۷,۴	۲	کاردانی	تحصیلات
۶۳	۱۷	کارشناسی	
۲۹,۶	۸	کارشناسی ارشد	
۱۴,۸	۴	۱-۵	سابقه
۳۳,۳	۹	۶-۱۰	
۲۲,۲	۶	۱۱-۱۵	
۱۸,۵	۵	۱۶-۲۰	
۱۱,۱	۳	۲۰ >	
۶۳	۱۷	کتابداری و گرایش‌های وابسته	رشته
۳۷	۱۰	غیر کتابداری	

با توجه به تحلیل داده‌ها در مجموع، ۵ طبقه اصلی شناسایی شد که عبارتند از: کتابداران، ویژگی‌های حرفه کتابداری، جامعه، خدمات کتابخانه‌ها، عوامل سازمانی کتابخانه‌ها. که می‌توان آنها را به شکل زیر مدل‌سازی نمود. از نظر کتابداران شرکت‌کننده در پژوهش، این طبقات عوامل اصلی هستند که منزلت و جایگاه اجتماعی حرفه کتابداری را تحت تأثیر قرار می‌دهند و از طرفی این عوامل مستقل از هم نبوده و از یکدیگر تأثیر می‌پذیرند.



شکل ۱. عوامل اثرگذار بر جایگاه اجتماعی از دیدگاه کتابداران

مقوله‌های اصلی، فرعی و مفاهیم استخراج شده از تحلیل و کدگذاری مصاحبه‌ها در جدول ۲ ارائه شده است. مفاهیم استخراج شده باهم ارتباط نزدیک دارند و تأثیر هریک از آنان را در طبقه‌های اصلی نمی‌توان نادیده گرفت.

جدول ۲. مقوله‌های اصلی، فرعی و مفاهیم

مفهوم‌ها	مقوله‌های فرعی	مقوله‌های اصلی
<ul style="list-style-type: none"> - تحصیل در رشته کتابداری - طی نمودن دوره‌های آموزشی - تحصیلات مرتبط با وظایف شغلی - تسلط به فناوری و رایانه - شناخت منابع - توان مصاحبه تخصصی با مراجعان - بالا بودن سطح دانش عمومی - مخاطب‌شناسی کتابداران - رفتار مناسب با مراجعان 	تخصص و توانمندی	ویژگی‌های فردی کتابداران
<ul style="list-style-type: none"> - افتخار به کتابدار بودن و نگرش مثبت به حرفه - تمایل به تعامل مستمر با مراجعان - تمایل به راهنمایی مراجعان - تمایل کتابداران به انجام خدمات فنی - اعتقاد به رسالت حرفه و عدم باور به ارزش مندی حرفه - رضایت از اشتغال به عنوان کتابدار 	ویژگی‌های شخصیتی	
<ul style="list-style-type: none"> - پوشش مناسب و مرتب پوشی - استفاده از لباس متحدالشکل - وضع ظاهری چهره، مدل ریش، مدل مو، و آرایش 	وضع ظاهری	
<ul style="list-style-type: none"> - حضور در محافل اجتماعی، حضور در رسانه‌های جمعی - نام‌گذاری روز رسمی به‌عنوان کتابدار، تجلیل از کتابداران - کسب مقام ورزشی و هنری - فعالیت در احزاب - پرداختن به موضوع و شخصیت کتابداران در فیلم‌ها، سریال و ... 	فعالیت اجتماعی کتابداران	

←

مفهوم‌ها	مقوله‌های فرعی	مقوله‌های اصلی
<ul style="list-style-type: none"> - نارسا و قدیمی بودن عنوان کتابدار - بارمعنایی نامناسب 	عنوان حرفه کتابداری	ویرگی‌های حرفه کتابداری
<ul style="list-style-type: none"> - نصب برچسب - صحافی و تعمیر موقت کتاب - قفسه چینی - نداشتن دستیار 	انجام کارهای فیزیکی	
<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از اصول علمی در ارائه خدمات - داشتن منشور و اصول اخلاق حرفه‌ای 	علمی و اخلاقی بودن	
<ul style="list-style-type: none"> - احراز صلاحیت قبل از اشتغال - اشتغال رشته‌های مرتبط - اشتغال بالای زنان در حرفه - وجود تشکیلات صنفی و انجمن‌ها 	شاغلین حرفه	
<ul style="list-style-type: none"> - شناخت جامعه از حرفه کتابداری - شناخت جامعه از خدمات کتابخانه‌ها - تصور نادرست و کلیشه‌ای منفی از کتابداران - مشخص نبودن نتایج کار کتابداران برای مردم 	شناخت جامعه	
<ul style="list-style-type: none"> - پایین بودن سطح مطالعه - دغدغه تأمین نیازهای اساسی زندگی - بها ندادن به کتاب و کتابخوانی - عدم احساس نیاز به خواندن و مراجعه به کتابخانه‌ها 	عدم اولویت مطالعه	نگاه جامعه
<ul style="list-style-type: none"> - ارائه خدمات جانبی - روزآمدسازی خدمات - شخصی‌سازی خدمات 	تنوع خدمات	خدمات کتابخانه‌ها
<ul style="list-style-type: none"> - ارائه خدمات نوین مبتنی بر فناوری - به کارگیری تجهیزات نو - تسلط کتابداران به فناوری‌های نوین 	استفاده از فناوری	

مفهوم‌ها	مقوله‌های فرعی	مقوله‌های اصلی
<ul style="list-style-type: none"> - شناخت مراجعان از اصول رده‌بندی منابع - آشنایی با کلیات رده‌بندی مجموعه - توانایی جست‌وجو در نرم‌افزار کتابخانه - توانایی استفاده از خدمات فناورانه - آشنایی با وظایف کتابداران 	آموزش مراجعان	خدمات کتابخانه‌ها
<ul style="list-style-type: none"> - نوپا بودن نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور - ناشناخته بودن نهاد کتابخانه‌ها - انزوای فقدان جایگاه کتابخانه‌ها در بین دیگر سازمان‌ها - قدرت تصمیم‌سازی در بحث‌های کلان فرهنگی 	نهاد کتابخانه‌ها	عوامل سازمانی کتابخانه‌ها
<ul style="list-style-type: none"> - وضعیت استخدامی - احساس امنیت و ثبات شغلی - وجود چارت سازمانی - داشتن اختیارات لازم 	وضعیت شغلی کتابداران	
<ul style="list-style-type: none"> - کیفیت زندگی - محل زندگی - داشتن مسکن و اتومبیل شخصی - میزان درآمد ماهانه 	درآمد کتابداران	
<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از تجهیزات نو - استاندارد بودن ساختمان و طراحی فضا - بودجه مستقل کتابخانه‌ها - موقعیت ساختمان و محل کتابخانه‌ها 	بودجه، تجهیزات، و ساختمان کتابخانه‌ها	

طبقه اول: ویژگی‌های فردی کتابداران

تحلیل داده‌ها نشان داد اغلب مصاحبه‌شوندگان، موارد متعددی از تجربیات ناموفق مصاحبه و تشخیص و تأمین نیاز اطلاعاتی تخصصی برخی اعضا داشتند و در برخورد با این مراجعان نتوانسته بودند ارتباط مناسبی با وی برقرار نموده و به علت ناتوانی در کمک به مراجعه‌کننده ترجیح می‌دادند آنان را مستقیم به قفسه‌های مربوطه هدایت نموده و از صحبت بیشتر در ارتباط

با موضوع پرهیزند. با توجه به کدگذاری مصاحبه‌ها، ویژگی‌های مؤثر کتابداران بر منزلت اجتماعی حرفه، شناسایی و در چندین طبقه فرعی دسته‌بندی شدند.

تخصص و توانمندی: داشتن تخصص در وضعیت ارائه خدمات و کیفیت خدمات‌دهی مؤثر است و کاربران تمایل دارند از افرادی خدمات دریافت نمایند که تخصص داشته و این مسأله در جلب اعتماد مخاطبین به اطلاعات دریافتی از کتابداران و کسب رضایت آنها تأثیر دارد. **ویژگی‌های شخصیتی:** کتابداری شغلی است که با مراجعان سروکار دارد و کتابداران می‌بایست افرادی باشند که دارای شخصیت برون‌گرا و علاقه‌مند به تعامل و کمک به مراجعان باشند. داشتن اعتماد به نفس، افتخار به حرفه کتابداری، نگرش مثبت نسبت به حرفه از دیگر مقوله‌های استخراج شده هستند.

بخش‌هایی از متن مصاحبه همراه با تاریخ مصاحبه و شماره فرد مصاحبه‌شونده به‌عنوان نمونه ذکر می‌شود.

«من همه‌جا می‌گم کتابدارم و افتخار می‌کنم... از کارها و اتفاقات روزمره کتابخانه حرف می‌زنم و کمک‌هایی که به اعضا می‌کنم و این مسأله باعث احترام بیشتری به من می‌شود» (۲۰۹۴۳/۲۷).

وضع ظاهری: نوع پوشش، رنگ لباس، پوشش مرتب، و وضع ظاهری شخص به‌عنوان نمود شخصیت تأثیر بسیاری در قضاوت و دیدگاه دیگران داشته و پوشش یک‌دست کتابداران با رنگ، و طراحی مناسب، استفاده از آرم سازمان در لباس و آراستگی ظاهر در برداشت مراجعان از وضعیت کتابداران مؤثر است.

«ظاهر و تیپ کارمند خیلی مهم است، وقتی مراجعه‌کننده می‌بیند من لباس مرتب و شیک پوشیده‌ام رفتارش محترمانه‌تر می‌شود... وقتی که ظاهر ژولیده و لباس خوبی نداشته باشم مثل زیردست باهام رفتار میشه...» (۱۰۹۴۳/۲۷).

فعالیت اجتماعی کتابداران: دیدگاه کتابداران مصاحبه‌شونده این بود که مردم آنان را افرادی ریزبین و در عین حال منزوی و دارای روحیه بی‌میلی به فعالیت خارج از دیوارهای کتابخانه قضاوت کرده و همین مسئله می‌تواند منجر به قضاوت‌های نادرست بیشتری از توانمندی کتابداران شود و تصور عمومی هیچ جایگاهی را برای یک کتابدار جهت فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی قایل نبوده و او را شایسته دریافت مناصب فرهنگی و اجتماعی نمی‌داند.

کتابداران اغلب تمایلی به صحبت از خود به عنوان کتابدار در جمع آشنایان و اقوام نداشته و ترجیح می‌دادند با دوستان و اقوام درباره مسایل دیگری غیر از حرفه کتابداری صحبت کنند. همچنین تمایل چندانی به فعالیت‌های جمعی، و حضور در اجتماعات گوناگون و رسانه‌های جمعی نشان نمی‌دادند و علی‌رغم این مسأله، اعتقاد داشتند حضور کتابداران در اجتماعات گوناگون منجر به شناخته شدن بیشتر حرفه کتابداری خواهد شد. کتابداران اعتقاد داشتند که به حرفه کتابداری در رسانه‌های جمعی به دلیل عدم تمایل کتابداران به حضور در رسانه‌ها پرداخته نمی‌شود و یا غالباً تصویری نادرست و کلیشه‌ای از کتابداران ارائه می‌شود، همین مسأله موجب درک نادرست مردم نسبت به این حرفه می‌گردد.

«مردم نمی‌دانند در کتابخانه چه می‌گذرد اخیراً فیلمی بنام تریا پخش شد آریتا حاجیان در نقش کتابدار بود ولی کم نشان داده شد این جور فیلم‌ها خوبه و مردم شناخت پیدا می‌کنند» (۱،۹۴،۳،۳۰).

«من خودم عضو شورای شهر هستم و بعد از شورا شدن رفتار مردم و مسئولین نسبت به من و حتی نسبت به دیگر کتابداران خیلی فرق کرده، هر جایی حرف بزنم به کتابخانه ارجاع می‌دهم و به بقیه می‌فهمانم که اطلاعاتم را بخاطر کار کردن در کتابخانه و کتابدار بودن دارم...» (۶،۹۴،۳،۲۲).

طبقه دوم: ویژگی‌های حرفه کتابداری

عنوان حرفه کتابداری: اصطلاح کتابدار برای افرادی که شناختی از حرفه کتابداری ندارند بیشتر فردی را توصیف می‌کند که وظیفه حفاظت از منابع کتابخانه و کنترل ورود و خروج کتاب و مرتب کردن کتاب در قفسه‌ها را دارد و این عامل در قضاوت مردم از کارکردهای این حرفه تأثیر به‌سزایی دارد.

انجام کارهای فیزیکی: کتابداری شغلی است که به میزان زیادی با فعالیت‌های عملی و انجام کارهای فیزیکی سروکار دارد. فعالیت‌های آماده‌سازی منابع از قبیل مهر زدن، نصب برگه‌های کتاب، چسباندن برچسب، تعمیر و صحافی کتاب، و قفسه‌چینی از مواردی هستند که کتابداران کتابخانه‌های عمومی در کنار خدمات عمومی و مقابل دیده‌گان مراجعان انجام می‌دهند.

علمی بودن حرفه: استفاده از اصول علمی، و توسعه خدمات به شیوه علمی در شکل‌گیری ذهنیت مراجعان نسبت به حرفه مؤثر بوده و می‌تواند در منزلت اجتماعی کتابداران آثار مثبتی بگذارد.

وضعیت شاغلان حرفه: وضعیت افراد شاغل در حرفه به لحاظ احراز تخصص، سطح تحصیلات، و جنسیت و همین‌طور نحوه ورود به حرفه و شرایط احراز شغل از جمله مواردی بوده که در این طبقه شناسایی شدند. از نظر کتابداران متخصص، فعالیت افراد با رشته غیر کتابداری به وجه آسیب‌م‌رساند و همین‌طور از نظر کتابداران غیرمتخصص، فعالیت در رشته کتابداری به تحصیلات بالا و تخصصی‌چندانی نیاز ندارد.

طبقه سوم: نگاه جامعه به کتاب و کتابخانه

شناخت جامعه: تصور کتابداران بر این است که درصد بالایی از مردم جامعه کنونی نه تنها شناختی از حرفه کتابداری ندارند؛ بلکه در مواردی شناخت نادرستی از این حرفه و کار کتابخانه دارند. ذهنیت کلیشه‌ای از کتابدار به‌عنوان نگهبان کتاب و فردی که مسئول نظم‌بخشی به کتابخانه بوده، بازخوردی است که کتابداران در تعامل با دوستان و آشنایان و گفتگو درباره شغل‌شان به‌دست آورده‌اند.

«دوستانم فکر می‌کنند ما در کتابخانه بیکار نشستیم بافتنی می‌بافیم و حقوق می‌گیریم»

(۲/۹۴/۳/۳۱).

اولویت نداشتن مطالعه: پایین بودن سطح مطالعه، دغدغه تأمین نیازهای اساسی زندگی، بها ندادن به کتاب و کتابخوانی، عدم احساس نیاز به خواندن و مراجعه به کتابخانه‌ها، از جمله مواردی است که کتابداران بدان اشاره کرده‌اند. بی‌اعتنایی به کتاب در جامعه، عاملی برای بی‌توجهی به کتابخانه، حرفه کتابداری، و کتابداران مطرح می‌شود.

«در مجالس معمولاً مردم کارمند بانک را خیلی تحویل می‌گیرند، کارش را می‌دانند،

برایشان واقعاً اقتصاد مهم است» (۵/۹۴/۳/۲۹).

طبقه چهارم: خدمات کتابخانه‌ها و کیفیت خدمات

تنوع خدمات: کتابداران تمایل ندارند مردم آنها را افرادی ببینند که صرفاً کار امانت کتاب را

انجام می‌دهند و اعتقاد دارند که افزایش تنوع خدمات و ارائه خدمات مختلف اطلاعاتی باعث می‌شود مردم تصورشان از کتابخانه و کار کتابداری تغییر یابد. ارائه خدمات متنوع و همچنین برخی خدمات جانبی در جذب جمعیت بیشتر به کتابخانه و مطرح شدن کتابخانه‌ها به عنوان مراکز فعال فرهنگی و اجتماعی مؤثر است.

استفاده از فناوری: به کارگیری تجهیزات نو و روزآمدسازی خدمات کتابخانه‌ها بر مبنای فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی علاوه بر افزایش میزان رضایت، موجب شده تا مراجعان کتابخانه‌ها، کتابداران را افرادی دانسته که با انواع فناوری‌ها و تجهیزات نوین کار کرده و کتابخانه‌ها را محیطی تصور کنند که نه تنها از قافله تحولات فناوری عقب نمانده؛ بلکه سعی دارند با به کارگیری فناوری جدید خدمات‌شان را بهبود دهند.

آموزش مراجعان: مراجعان شناخت اندکی از فرایندهای مدیریت منابع در کتابخانه داشته و حتی قادر به درک نظم و رده‌بندی منابع بر اساس اصول علمی و مدون نیستند. کتابخانه‌ها به دلیل عدم آموزش مراجعان و مهارت نازل سواد اطلاعاتی آنان، در توسعه خدمات کتابخانه بر مبنای فناوری‌های نوین با موانع جدی مواجه هستند.

طبقه پنجم: عوامل سازمانی و اداری

نهاد کتابخانه‌ها: نهاد کتابخانه‌های عمومی سازمانی نوپا و ناشناخته بوده و از نظر کتابداران جایگاه چندانی در ساختار اداری کشور و تصمیم‌گیری‌های کلان فرهنگی کشور ندارد و در مقایسه با دیگر سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی از بودجه، امکانات و توجه کمتری برخوردار است. ضعف تشکیلاتی نهاد و عدم تأمین انتظارات کتابداران و رفع موانع موجود در وضعیت خدمات کتابخانه‌ها و انتظارات مخاطبین کتابخانه‌ها اثرگذار بوده و منجر به تنزل منزلت اجتماعی کتابداران می‌شود.

وضعیت شغلی کتابداران: شرایط استخدامی، عدم احساس امنیت و ثبات شغلی در کتابداران، فقدان چارت سازمانی در کتابخانه‌ها، فقدان اختیارات، از عوامل مورد اشاره مصاحبه‌شوندگان بود. وضعیت استخدامی در اعتماد به نفس کتابداران و همین‌طور دیدگاه دیگران نسبت به وضعیت شغلی کتابداران مؤثر است.

امنیت شغلی از مسایل مهمی است که کتابداران به آن توجه دارند. اغلب کتابداران

به صورت قراردادی کار معین و یا پیمانی فعالیت می‌کنند و نسبت به آینده شغلی خود اطمینان کافی ندارند. وظایف مشخصی برای هر فرد در کتابخانه تعریف نشده و کتابخانه‌ها فاقد چارت مشخص سازمانی و شرح وظایف هستند. همه کتابداران از نظر سازمانی، دارای جایگاه یکسانی هستند و از اختیارات چندانی برخوردار نیستند.

درآمد کتابداران: درآمد یکی از مهم‌ترین عوامل در تأمین رضایت شغلی بوده و کتابداران غالباً درآمد خود را با مشاغل فرهنگی، و کارکنان سایر سازمان‌های دولتی مقایسه می‌کنند، و مردم نیز اغلب میزان درآمد را معیاری برای اهمیت آن شغل در نظر می‌گیرند. کیفیت زندگی، داشتن مسکن، محل سکونت و اتومبیل شخصی عواملی هستند که مردم در مقایسه صاحبان مشاغل به کار گرفته و میزان درآمد در عوامل یاد شده تعیین کننده است.

بودجه، تجهیزات و ساختمان کتابخانه‌ها: کتابخانه‌ها اغلب از بودجه نازل شکایت دارند و کمبود بودجه تمام فرایندهای کتابخانه از تهیه و مجموعه‌سازی منابع اطلاعاتی تا ارائه خدمات را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به علت کمبود بودجه، کتابخانه‌ها نمی‌توانند تجهیزات خود را مدرن نموده و از تجهیزات فرسوده، و سیستم‌های رایانه‌ای ناکارآمد استفاده می‌نمایند، این عوامل کیفیت خدمات، و رضایت مراجعان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ساختمان برخی کتابخانه‌ها با استانداردهای موجود فضا و ساختمان مطابقت ندارد و از ابتدا به عنوان ساختمان کتابخانه طراحی نشده است و آینده‌نگری لازم برای تغییر و توسعه فضا در آنها دیده نمی‌شود. «فضاسازی کتابخانه خیلی مهم است، وقتی مردم می‌بینند که ساختمان کتابخانه شکل و نمای خوبی دارد و شیک است، می‌گویند اینجا حتما کار مهمی انجام می‌شود که اینجوری درست کردن و بهش می‌رسن» (۷، ۹۴، ۳، ۲۴).

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد عوامل مختلفی در تعیین منزلت اجتماعی کتابداران مؤثر است که در شکل‌گیری برداشت و تصور مردم از کتابداران تأثیر گذاشته و منزلت شغل کتابداری را در نزد مردم تعیین می‌کنند. این عوامل در پنج دسته عوامل مربوط به کتابداران، عوامل مرتبط با ویژگی‌های حرفه کتابداری، عوامل مربوط به جامعه، عوامل مرتبط با خدمات کتابخانه‌ها، و عواملی مرتبط با مسایل اداری و سازمانی شناسایی شدند.

پژوهش پرینس و دوژیر^۱ (۱۹۹۲) عوامل متعددی را در پایین بودن منزلت اجتماعی حرفه کتابداری بر می‌شمارد. عموم مردم از کار کتابداران آگاهی نداشته و کارکرد این حرفه برایشان ناپیداست. حرفه کتابداری نقش حاشیه‌ای و جنبی در توسعه اقتصاد کشور دارد و از نظر بسیاری از مردم، خدمات کتابخانه‌ها لوکس و غیرضروری بوده و بیشتر برای دانش‌آموزان است تا عموم مردم. انجام بخش بزرگی از وظایف کتابداران، نیاز به تحصیل حرفه‌ای نداشته و مردم تصویری عبوس، خشک و جدی از کتابداران در ذهن دارند. کمبود بودجه، کیفیت پایین خدمات، زنانه بودن حرفه، و بالا بودن آمار فارغ‌التحصیلان بیکار از دیگر عواملی است که در کاهش منزلت اجتماعی دخالت دارند.

نتایج پژوهش‌های متعدد دیگری نیز نشان می‌دهد که مردم تصور درستی از کار کتابداران نداشته و رسانه‌های ارتباط جمعی نیز نه تنها کمکی به بهبود وضعیت نمی‌کنند؛ بلکه شواهدی مبنی بر ترویج تصویر کلیشه‌ای از کار کتابداران در برخی رسانه‌ها مشاهده شده است. پژوهش سیل^۲ (۲۰۰۸) کلیشه‌هایی از جمله «دوشیزه مسن»، و «پلیس کتابخانه» را در مطالب چاپی گزارش کرد. پژوهش‌های کرول^۳ (۲۰۰۴)، هلمس^۴ (۲۰۰۴)، بنت^۵ (۲۰۰۸)، و تانچوا^۶ (۲۰۰۹) کلیشه‌های مشابهی را در فیلم‌ها گزارش کردند.

واسیلاکاکي و مانپارو (۲۰۱۴) پژوهش‌های انجام شده با موضوع منزلت کتابداران از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۱۳ را به صورت نظام‌مند مرور نموده تا تصویر غالب از کتابداران که در متون مختلف منعکس شده است را شناسایی و تحلیل نمایند و مشخص سازند که آیا این تصور با گذشت زمان تغییر یافته است؟ نتایج پژوهش‌های آنان نشان داد که مردم و حتی دانشجویان دیدگاه مثبتی نسبت به کتابداران نداشته و در رسانه‌های ارتباط جمعی همچنان کلیشه‌های منفی ترویج می‌شود و با گذشت زمان این تصویر تغییر پیدا نکرده است، البته در کتاب‌های کودکان تصویر مثبتی از کتابداران منعکس شده است. دیمنیک و فلتون^۷ (۲۰۰۴) اشاره دارند که توجه به قدرت رسانه‌های جمعی در تبادل اطلاعات مهم است، زیرا این رسانه‌ها در تقویت ذهنیت کلیشه‌ای و بازتاب تصور غالب و شکل‌گیری دیدگاه‌های اجتماعی مؤثر می‌باشند.

از طرف دیگر، حرفه کتابداری به جهت عملگرا بودن و انجام امور مختلف کتابخانه توسط کتابداران به عنوان حرفه‌ای که فعالیت فیزیکی زیادی را می‌طلبد، شناخته شده است. در واقع در

1. Prins & De Gier

2. Seale

3. Kroll

4. Helms

5. Bennett

6. Tancheva

7. Dimnik & Felton

کتابخانه‌ها افراد دیگری بجز کتابدار حضور نداشته و تمام امور کتابخانه و فعالیت‌های مرتبط با گردآوری، ذخیره، سازماندهی، اشاعه و مدیریت منابع توسط کتابداران انجام می‌گیرد و البته کتابداران نظرات متفاوتی دارند. برخی معتقدند که کتابداران بایستی فعالیت‌های فیزیکی غیر تخصصی را به افراد دیگری از قبیل کتابیار و یا دستیار کتابدار واگذار نمایند و درگیری مستقیم کتابداران با اقدامات فیزیکی از وجهه حرفه کتابداری می‌کاهد و در مقابل برخی دیگر اعتقاد دارند که این اقدامات بخشی از حرفه کتابداری محسوب شده و واگذاری برخی کارهای کتابخانه به افراد دیگر موجب کاهش فرصت شغلی کتابداران، کاهش تسلط کتابدار بر مجموعه کتابخانه و تضعیف مدیریت کتابخانه می‌شود.

از طرفی، استفاده از عنوان کتابدار نیز از مواردی بود که در تحلیل داده‌ها شناسایی شد. کتابداران اعتقاد داشتند اصطلاح کتابدار عنوان مناسبی برای توصیف حرفه آنان نیست. کوکی (۲۰۰۹) بیان داشت واژه کتابدار بیشتر فردی را توصیف می‌کند که نگهبان کتابهاست تا اینکه وظیفه امانت کتاب را داشته و به عنوان واسطه‌ای بین مراجعه کننده و کتاب باشد. هرچند در گذشته کتابدار معمولاً یک شغل احترام برانگیزی بود که اغلب افراد مشهور و به ویژه دانشمندان در این شغل به کار گرفته می‌شدند، ولی در حال حاضر این اصطلاح مورد پسند کتابداران به ویژه کتابداران نسل جوان نیست، زیرا آنها اعتقاد دارند این اصطلاح بیشتر کسی را توصیف کرده که نگهبان کتابهاست و مناسب کتابداران عصر الکترونیک نیست و به کارگیری اصطلاح کتابدار نقش مهمی در پایین آوردن منزلت اجتماعی کتابداران دارد.

اطلاع مردم از وضعیت افراد شاغل در کتابخانه‌های عمومی به لحاظ شرایط تحصیلی، دارا بودن تخصص، و جنسیت نیز می‌تواند در تعیین منزلت حرفه تأثیرگذار باشد. اشتغال بالای رشته‌های غیر کتابداری در نظر مردم می‌تواند نشانه‌ای از عدم نیاز به تخصص جهت اشتغال در حرفه کتابداری باشد، همچنین، درصد بالایی از افراد شاغل در حرفه را زنان تشکیل می‌دهند، مطابق آمار رسمی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور ۶۳ درصد کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی کشور را زنان و ۳۸ درصد کتابداران را مردان تشکیل می‌دهند (نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۹۴). این مسأله کلیشه زنانه بودن این حرفه را تقویت می‌کند. نتایج یافته‌های پژوهش هاریس و ویلکینسون^۱ (۲۰۰۴) نشان داد دانشجویان مشغول تحصیل در رشته کتابداری،

1. Harris & Wilkinson

حضور زنان در رشته را به‌عنوان یک عامل منفی برای منزلت کتابداری می‌دانند. از طرفی هیچ‌گونه شرایطی برای احراز صلاحیت شاغلین این حرفه در ایران وجود ندارد، در حالی که مشاغلی همانند طبابت، وکالت، و یا مهندسی ساختمان دارای نظام ارزیابی و احراز صلاحیت حرفه‌ای می‌باشند و افراد قبل از اشتغال بایستی صلاحیت ورود به حرفه را کسب نمایند. همچنین فقدان تشکیلات صنفی و انجمن فراگیر و قدرتمند که بتوانند در معرفی حرفه کتابداری، رفع مشکلات صنفی، تقویت همگرایی، و دفاع از حقوق اجتماعی کتابداران نقش مؤثری ایفا نموده و از منافع و جایگاه حرفه پاسداری نماید، به‌عنوان یک عامل منفی در منزلت اجتماعی کتابداران شناسایی گردید.

پژوهش هریس و ویلکینسون^۱ (۲۰۰۱) در بررسی موقعیت حرفه کتابداری در بین ۱۲ شغل اطلاعاتی نشان داد که شرکت‌کنندگان در پژوهش، موقعیت پایینی را برای کتابداری در نظر داشتند و در مقایسه با دیگر مشاغل اطلاعاتی نظیر جست‌وجوکنندگان اینترنت، گزارشگران، گویندگان خبر، مدیران پایگاه‌های اطلاعاتی، مهندسان رایانه، و تکنسین‌های مدارک پزشکی، حرفه کتابداری را کمتر نیازمند مهارت می‌دانند.

از طرفی، شناخت اندک مردم از کار کتابداران و مسئولیت‌های اجتماعی حرفه کتابداری و عدم درک جایگاه کتابخانه در ساختار اجتماع و رسالت و کارکردهای آن باعث شده جایگاه بالایی برای حرفه کتابداری و شاغلین آن در نظر گرفته نشود. مردم کارکرد برخی مشاغل از قبیل پزشکان، وکلا، و پلیس را به‌نحو آشکار و ملموس مشاهده نموده، ولی سود و فایده‌ای که کتابخانه‌ها به جامعه رسانده همواره مستتر است. نتایج سایر پژوهش‌ها نیز این یافته را تأیید می‌کند. از جمله نتایج پژوهش مجید و حیدر^۲ (۲۰۰۸) نشان داد که کاربران کتابخانه‌ها در سنگاپور، جایگاه کتابداران را در مقایسه با دیگر مشاغل، پایین ارزیابی کرده و معتقد بودند که حرفه کتابداری به تحصیلات دانشگاهی نیاز ندارد و شغلی آسان، دارای رویه مشخص و حرفه‌ای کسالت‌بار است. آنان کتابداران را افرادی دارای ویژگی‌های یاری‌گر، دوستانه، منظم، و با ادب توصیف نموده و از طرف دیگر معتقد بودند کتابداران افرادی آرام هستند که خود را وقف کتاب کرده و ظاهر محافظه‌کارانه‌ای دارند.

1 . Harris & Wilkinson

2. Majid & Haider

عامل دیگری که می‌تواند در تعیین منزلت اجتماعی کتابداران اثرگذار باشد، میزان خدماتی است که مردم از کتابخانه‌ها دریافت می‌دارند. هر قدر مخاطبان خدمات با کیفیتی دریافت کنند رضایت بیشتری از کتابخانه و کتابداران داشته و ارزش‌گذاری بهتری درباره آن خواهند داشت. نتایج پژوهش واسیلاکاکی و مانیارو (۲۰۱۴) نیز بر اهمیت ارائه اطلاعات و خدمات با کیفیت در ارتقای تصور عمومی از کتابداران تأکید دارد. به علاوه، درصد کمی از مردم به کتابخانه‌ها مراجعه و از خدمات کتابخانه‌ها استفاده می‌کنند. مطابق آمار رسمی نهاد کتابخانه‌های عمومی تنها ۳ درصد از جمعیت ایران عضو کتابخانه‌های عمومی بوده و از خدمات کتابخانه‌ها استفاده می‌کنند (نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۹۴) و مسأله مهم‌تر این است که درصد بالایی از مردم هیچ مراجعه‌ای به کتابخانه نداشته و با خدمات کتابخانه‌ها آشنایی ندارند. کتابداران بیان داشتند اغلب افرادی که برای اولین بار جهت عضویت و استفاده از کتابخانه مراجعه می‌کنند تصورشان از کتابخانه، مکانی جهت امانت کتاب و فضایی مشحون از سکوت برای مطالعه بوده و با دیدن خدمات متنوع کتابخانه از قبیل اینترنت، خدمات ویژه پژوهشگران، بخش ویژه کودکان و روزنامه و نشریات شگفت‌زده شده و اشتیاق بیشتری برای مراجعه به کتابخانه در هفته‌های اول عضویت نشان می‌دهند. هر چند به کارگیری فناوری‌های نوین، امکانات گسترده‌ای برای تنوع‌بخشی و ارتقای کیفی خدمات و پاسخ به انتظارات روزافزون مخاطبان فراهم آورده است، اما کتابداران را با چالش‌هایی نیز مواجه ساخته است. بیلیدی^۱ (۱۹۸۹) با توجه به بررسی منابع و متون مختلف حرفه کتابداری مواردی از قبیل مطالبات جامعه از عملکرد حرفه؛ وضعیت توسعه زیربنای نظری حرفه و شناسایی آن به‌عنوان یک رشته علمی؛ آگاهی جامعه از وظایف و کار کتابداران؛ اقتضات آموزشی، فکری، و شخصیتی کتابداران و در نهایت درآمد کتابداران را از عواملی نام برده که در شکل‌گیری جایگاه اجتماعی کتابداران نقش دارند.

عمرانی (۱۳۸۹) معتقد است دانش، تخصص و مهارت کتابداران، آگاهی عمومی از فعالیت کتابداران و بالا بودن درصد زنان در حوزه کتابداری عناصر پایگاه اجتماعی هستند که باید بیشتر مورد توجه قرار گیرند. صیادی‌فر و فراشباشی آستانه (۱۳۸۵) نیز بیان داشتند که ارائه خدمات از راهکارهای کسب وجهه اجتماعی و تثبیت جایگاه کتابداران است.

1. Billedi

عدم توجه به منزلت اجتماعی کتابداران می‌تواند تبعات و پیامدهایی از قبیل کاهش رغبت دانش‌آموزان به ورود و ادامه تحصیل در رشته کتابداری، تغییر شغل، ترک شغل، نارضایتی درونی از اشتغال به حرفه کتابداری، اجتناب از معرفی خود در مجامع و محافل عمومی به عنوان کتابدار، و حتی سعی در معرفی خود در قالب مشاغل یا عناوین دیگر به همراه داشته باشد. کتابداران همیشه نگران قضاوت جامعه بوده و از طرفی تأیید اجتماعی از نقش مفید و مؤثر آنان در جامعه، افزایش اعتماد به نفس و افتخار به اشتغال در حرفه موجب تلاش بیشتر برای خدمت‌رسانی و ایفای بهتر وظایف حرفه‌مندان خواهد بود. بی‌گمان فعالیت در حرفه‌ای که رسالت آن خدمت به جامعه است و در حالی که از طرف جامعه به‌درستی و به‌صورت شایسته قضاوت نمی‌شود در این حرفه نگران‌کننده است.

پیشنهادات

- ایجاد سازوکار و نظام مناسب اعتباربخشی به حرفه‌مندان در حین ورود به حرفه و در طول دوره خدمت؛
- بازتعریف عنوان، و وظایف شغلی متناسب با کارکردها و قابلیت‌های حرفه؛
- ایجاد و تقویت تشکل‌های حرفه‌ای که در راستای همگرایی و هویت‌بخشی حرفه‌مندان فعالیت نمایند؛
- گسترش فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی که به شناسایی و معرفی حرفه و حرفه‌مندان منجر شود؛
- ایجاد دوره‌های ضمن خدمت از جمله دوره‌های اخلاق حرفه‌ای، فناوری اطلاعات، و ارتباط مؤثر، برای ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای کتابداران ناآشنا به ویژه کارکنانی که با رشته‌های غیر کتابداری در کتابخانه‌ها فعالیت دارند؛
- تعریف و برگزاری دوره‌های مختلف آموزشی و سواد اطلاعاتی ویژه مخاطبین به‌عنوان بخشی از وظایف دائمی کتابداران؛
- اصلاح قوانین و مقررات درون‌سازمانی و نظام اداری کشور در راستای ارتقای جایگاه و شأن کتابداران، بهبود شرایط کاری و احساس امنیت شغلی.

منابع

- ابراهیمی نژاد، مهدی؛ کیوان فر، آرزو و رضاپور، محسن (۱۳۹۲). روش‌های ارتقاء منزلت سازمانی و سطح علمی و مهارتی مربیان. پیک مهارت، ۱ (۲۱)، ۳-۳.
- تامپسون، جیمز (۱۳۸۱). تاریخ اصول کتابداری. ترجمه محمود حقیقی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- چاوشیان، حسن و ستوده چوبری، علی (۱۳۸۵). کاربرد مجموعه‌های فازی برای رتبه‌بندی منزلت مشاغل در شهر رشت. مطالعات اجتماعی، ۱ (۲)، ۷-۳۷.
- حریری، نجلا و اشرفی ریزی، حسن (۱۳۸۸). بررسی میزان رضایت شغلی کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در مراکز استان‌ها. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۴۵ (۱)، بازبایی شده در ۱۹ مرداد ۱۳۹۴ از:
http://aqlibrary.ir/Old/index.php?module=TWArticles&file=index&func=view_pubarticles&id=602&pid=10
- صیادی فر، سمیه و فراشباشی آستانه، محبوبه (۱۳۸۵). جایگاه اجتماعی کتابداران: چالش‌ها و راهکارها. فصلنامه کتاب، ۶۵، ۷۳-۹۰.
- علیزاده، ابراهیم و رضایی، علی محمد (۱۳۸۸). بررسی منزلت اجتماعی حرفه معلمی (دبیر دبیرستان و آموزگار دبستان) و تغییرات آن در طول سه دهه گذشته. نوآوری‌های آموزشی، ۸ (۲۹)، ۷-۲۶.
- عمرانی، ابراهیم (۱۳۸۹). منزلت اجتماعی حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی. در همایش نامه؛ مجموعه مقالات همایش‌های انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران ۱۳۸۵-۱۳۸۳، ویراسته محسن حاجی زین‌العابدینی. تهران: چاپار، انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی.
- فرج پهلوی، عبدالحسین و آخشیک، سمیه سادات (۱۳۸۶). بررسی رضایت شغلی کتابداران کتابخانه‌های عمومی استان‌های جنوب غرب کشور. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، ۳ (۴)، ۱۵۹-۱۸۰.
- کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۳). نگرش مردم درباره منزلت مشاغل در ایران و ارزیابی میزان ارتباط آن با ویژگی‌های اجتماعی اقتصادی افراد. تهران: مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
- کریو، هارولد (۱۳۸۳). نظریه‌های کارکردی قشریندی اجتماعی. ترجمه محمدرضا حسن‌زاده. رشد آموزش علوم اجتماعی، ۸ (۱)، ۱۴-۲۳.
- مقدس، علی اصغر (۱۳۷۴). منزلت مشاغل در جامعه شهری ایران: مورد مطالعه شهر شیراز. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۱۰ (۲)، ۶۵-۹۴.
- مهری، نادر (۱۳۸۳). رویکردی تلفیقی در خصوص تأثیر اشتغال مجدد در دوره بازنشستگی بر منزلت اجتماعی نیروهای مسلح: مطالعه‌ای فراتحلیل. مطالعات مدیریت انتظامی، ۵ (۱)، ۱۳۱-۱۴۸.
- مومن کاشی، محمد؛ شیخاوندی، داور و رضایی، عبدالعلی (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی قشرها و نابرابری‌های اجتماعی. تهران: مرنديز.

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور (۱۳۹۰). مجموعه دستورالعمل‌های اداره کتابخانه‌های عمومی. تهران: کتاب‌نشر.

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور (۱۳۹۴). گزارش کتابخانه‌های عمومی کشور در پایان فروردین ماه ۱۳۹۴ (کتابخانه‌های نهادی- مشارکتی و مستقل). تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، اداره کل برنامه‌ریزی و ارزیابی، اداره آمار.

نیک‌گهر، عبدالحسین (۱۳۸۳). مبانی جامعه‌شناسی. تهران: توتیا.

References

- Alansari, H. A. (2011). Career Choice, Satisfaction, and Perceptions about their Professional Image: A Study of Kuwaiti Librarians. *Library Review*, 60 (7), 575-587.
- Bennett, C. J. (2008). Librarians and Harry Potter: An Introduction of the SHHH! Personality Assessment Instrument. *OLA Quarterly*, 14 (1), 9-13.
- Billedi, I. (1989). The Status and Social Prestige of the Library and Information Profession: An International Survey. *IFLA Journal*, 15 (4), 324-329.
- Dimnik, T. & Felton, S. (2004). Accountant Stereotypes in Movies Distributed in North America in the Twentieth Century. *Accounting, Organizations and Society*, 31 (2), 129-155.
- Harris, R. & Wilkinson, A. W. (2001). (Re)Positioning Librarians: How Young People View the Information Sector. *Journal of Education for Library and Information Science*, 42 (4), 289-307.
- Harris, R. & Wilkinson, A. W. (2004). Situating Gender: Students' Perceptions of Information Work. *Information Technology and People*, 17 (1), 71-86.
- Helms, B. L. (2006). *Reel Librarians: the Stereotype and Technology*. Master Dissertation, University of North Carolina, Chapel Hill, North Carolina.
- Kokabi, M. (2009). Where is Information Ethics in Iranian Library and Information Science Publications and Services? *The Electronic Journal Information Systems Evaluation*, 12 (1), 89-94. Retrieved July 12, 2015 from: www.ejise.com/issue/download.html?idArticle=638
- Kroll, E. (2004). Breaking the Mold: Information Professionals as Action Figures and Reality Show Characters. *Information Outlook*, 8 (2), 17-21.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park, CA: Sage Publications. Retrieved Aug 12, 2016 from: <http://www.qualres.org/HomeLinc-3684.html>.
- Majid, Sh. & Haider, A. (2008). Image Problem Even Haunts Hi-Tech Libraries: Stereotypes Associated with Library and Information Professionals in Singapore. *Aslib Proceedings*, 60 (3), 229-241.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods (2nd Ed.)*. Newbury Park, CA: Sage.
- Prins, H. & De Gier, W. (1992). The Image, Status and Reputation of Librarianship and Information Work. *IFLA Journal*, 18 (2), 108-118.

- Russian Library Association (2012). *The Code of Ethics for Russian Librarian*. Retrieved Aug 10, 2015 from: <http://www.ifla.org/files/assets/faife/publications/misc/code-of-ethicsru.pdf>
- Seale, M. (2008). Old Maids, Policeman, and Social rejects: Mass media Representations and Public Perceptions of Librarians. *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship*, 9 (1), Retrieved Mar 2, 2016 from: http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v09n01/seale_m01.html
- Tancheva, K. (2005). Recasting the Debate: the Sign of the Library in Popular Culture. *Libraries and Culture*, 40 (4), 530-546.
- Vassilakaki, E. & Moniarou, V. (2014). Identifying the Prevailing Images in Library and Information Science Profession: Is the Landscape Changing?. *New Library World*, 115 (7/8), 355-375.

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

شعبانی، احمد و موحدیان، قاسم (۱۳۹۶). شناسایی عوامل اثرگذار بر منزلت اجتماعی حرفه کتابداری. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۳ (۲)، ۱۴۹-۱۷۲.



Factors Affecting the Social Status of the Library Profession: A Qualitative Investigation

Ahmad Shabani

Professor, Dept. of KIS, University of Isfahan
shbania@edu.ui.ac.ir

Ghasem Movahedian (corresponding author)

PhD Student of KIS, University of Isfahan
gh.movahedian@gmail.com

Received: 5th December 2015; Accepted: 16th August 2016

Abstract

Purpose: this research aimed at the identification of the components and factors affecting the social Prestige of the librarianship through analysis of librarian's perceptions about their image in the society.

Methodology: This research is a case study that carried out with a Qualitative Approach. 27 librarians, that already working in Zanjan province public libraries, selected by purposive sampling method and data gathered by using semi-structured interview. Data analysis and category extraction implemented by step by step coding method.

Findings: Factors affecting social Prestige of the library profession, classified in five main categories that Include: 1. Librarian's virtues, 2. image of librarianship, 3. Importance of book-reading and library in society 4. Library services, 5. organizational and occupational factors.

Originality/Value: The main contribution of the article is that all five extracted factors have origins from view and perception of other social actors about library and librarianship. This view made up of librarian's characteristics, income, and their services in workplace.

Keywords: Social Prestige, Public Libraries, Status of Librarians, Library Profession.